

STÍLUSELEMEK VONZÁSÁBAN A NYELVEN BELÜLI FORDÍTÁS ÉS AZ AUSTEN-PROJEKT

DOBOS CSILLA

1. Bevezetés

A világ egyik legnagyobb könyvkiadó vállalatának, az 1989-ben alapított HarperCollins Kiadónak (HarperCollins Publishers LLC) a kezdeményezésére indult el az Austen-projekt, amelynek legfőbb célja röviden így összegezhető: Jane Austen (1775–1817) műveinek átdolgozása és újraértelmezése a 21. században. A projekt keretében népszerű kortárs írókat kértek fel arra, hogy – a modern kor emberének világlátását alapul véve – saját stílusukban gondolják újra és öltöztessék fiatalos köntösbe Jane Austen regényeit. A projekt célul tűzte ki azt is, hogy az átdolgozás során a szereplők és az eredeti történetek ne változzanak, azonban a 19. század világából 21. századi környezetbe kerüljenek.

A projektben az író hat regényét dolgozták, illetve dolgozzák át. A kiválasztott művek a következők: *Sense & Sensibility* (Értelem & érzelem), *Northanger Abbey* (A klastrom titka), *Pride & Prejudice* (Büszkeség & balítélet), *Emma* (Emma), *Persuasion* (Meggyőző érvek) és a *Mansfield Park* (A mansfieldi kastély). A népszerű történetek tehát változatlanok maradnak az újraértelmezés során, a stílus azonban megújul. A projekt további célja, hogy megismertesse és megszerettesse a modern olvasóval a 19. századi regényeket és kedvet ébresszen benne az eredeti művek elolvasásához is.

Az első átdolgozás, Joanna Trollope *Sense & Sensibility* című műve 2013-ban jelent meg angolul, majd 2014-ben Dudik Annamária Éva fordításában *Értelem & érzelem*. *Jane Austen nyomán* címmel látott napvilágot magyarul a Kossuth Kiadó gondozásában. Ezt követte a *Northanger Abbey*, amelyet Val McDermid skót bestsellerkrimi-író öltöztetett modern köntösbe. Az átdolgozás hazánkban *A klastrom titka*. *Jane Austen nyomán* címmel 2015-ben jelent meg Gálvölgyi Judit fordításában a Kossuth Kiadó gondozásában. A projekt harmadik kötete az egyik legnépszerűbb austeni regény, az *Emma*, a negyedik pedig a *Büszkeség és balítélet*. Ezeknek a regényeknek a modern átíratát R. Alexander McCall Smith, az Edinburgh-i Egyetem professzor emeritusa, krimi és gyermekkönyv író (*Emma*. *A Modern Retelling*), illetve Elizabeth Curtis Sittenfeld, amerikai író készítette el (*Eligible: A Modern Retelling of Pride & Prejudice*).

Az alábbiakban az Austen-projektben átdolgozott *Értelem és érzelem* című regényről lesz szó egy speciális nézőpontból, nevezetesen a nyelven belüli (intralingvális) fordítás szempontjából.

2. Nyelven belüli fordítás régen és ma

Jakobson 1959-ben megjelent írása óta a fordítástudományban az alábbiak szerint definiáljuk a nyelven belüli fordítást: intralingvális fordítás során a nyelvi jelek értelmezése ugyanazon nyelv más jeleivel történik,¹ vagyis az intralingvális fordító az eredeti szöveget ugyan-

¹ JAKOBSON 1959, 232–239.

azon nyelv más eszközeivel fogalmazza meg. Az időszámításunk szerinti '90-es években így írt erről Quintilianus: „Mert ha a kifogástalan beszédnek csak egyféle módja volna, joggal gondolhatnánk, hogy elődeink eltorlaszolták előttünk az utat: valójában a lehetőségeknek se szeri, se száma, s ugyanoda ezerféle úton lehet eljutni.”²

Az ókori Rómában az iskolákban fontos szerepet kapott a szövegek értelmezése, ami különböző módszerek segítségével és különböző nehézségi szinteken történt. A grammatikai osztályokban a retorikai előgyakorlatok során például Aiszóposz meséit kellett először „tisztá és a szokásostól semennyivel sem emelkedettebb hangon”³ elmesélni, majd – a szavak megváltoztatásával – kellett a történetet elmagyarázni, illetve „merészebben” parafrazeálni, „melynek során megengedett, hogy bizonyos részeket lerövidítsenek és feldíszítsenek, de csak úgy, hogy a mű értelme ép maradjon”.⁴ Ez a – római iskolákban közkedvelt – szabad szövegszerkesztési mód nagyon közel áll a nyelven belüli fordításhoz és a különböző stílusrétegek közötti átjáráshoz.

Hasonló, bár nehezebb feladatot jelentett a grammatikus osztályok tanulói számára a latin és görög irodalmi szövegek egyszerűbb formában történő átfogalmazása, amikor a tanulók saját szavaikkal újraértelmezték az eredeti történetet, az eredeti szereplőkkel. Quintilianus *Szónoklattan* című művének *Az utánzásról* szóló fejezetében így ír erről a módszerről: „Mert igaz, hogy a kigondolás volt először, s ez a legfontosabb, de az is igaz, hogy amit egyszer jól kigondoltak, érdemes követni.”⁵

A rétori iskolákban is gyakran kaptak a tanulók olyan feladatokat, amelyek a nyelven belüli fordításhoz kapcsolódtak. Ilyen volt például a régi szónokok beszédeinek az értelmezése, majd különböző retorikai és stilisztikai eszközökkel történő parafrazeálása. Quintilianus erről így vélekedett: „[...] a paraphraszisz ne pusztá átfogalmazás legyen, hanem erőpróba és vetélkedés ugyanazon gondolati tartalom kifejezésében. Ezért nem értek egyet azokkal, akik ellenzik a latin nyelvű beszédek átdolgozását, mert szerintük bármit is próbálnánk másként mondani, az szükségszerűen csak rosszabb lehet, hiszen a legalkalmasabb kifejezést az adott szónok már fölhasználta. Nem kell ugyanis eleve kilátástalannak tartanunk, hogy a meglévőnél jobb megoldást találunk, másrészt az ékesszólást sem alkotta a természet oly meddőnek és szegényesnek, hogy egy gondolatot csak egyszer lehetne jól megfogalmazni.”⁶ A régebbi szövegek újrafogalmazására irányuló feladatok meghatározták a generációk közötti nyelvi és irodalmi kapcsolatok aktív fejlődését is: a szövegek újraértelmező átalakítása megmutatta, hogy minden nemzedék egyrészt átveszi, másrészt alakítja az elődök nyelvhasználatát.⁷

A digitális világban szintén átalakítjuk az információt, a verbális és a nonverbális információt egyaránt. Nemrég például a countryzene koronázatlan királynője, Dolly Parton indított el egy „fotómontázs-kihívást” a közösségi médiában. Négy fényképből álló montázsával az énekesnő azt kívánta szemléltetni, hogy mennyire más arcunkat mutatjuk meg a különböző közösségi oldalakon (a megállapítás értelemszerűen azokra vonatkozik, akik használják ezen oldalakat): a LinkedInre komoly, hivatalos, műtermi fotót teszünk, a Facebookon kedves családi fotó van, lehetőleg gyerekekkel és kutyákkal, macskákkal, az Instagramra lazább, menő és vagány, „celebes” fotó, míg a Tinderre szexis fénykép kerül.

² QUINTILIANUS 2008, 694.

³ QUINTILIANUS 2008, 126.

⁴ QUINTILIANUS 2008, 126.

⁵ QUINTILIANUS 2008, 680.

⁶ QUINTILIANUS 2008, 693–694.

⁷ HELL 2009, 9–10.

A magunkról közölni kívánt nonverbális üzenetet a közösségi oldal jellegétől függően választjuk meg, mint ahogyan a verbális kommunikációban a nyelvhasználatot és a stílus elemeket a situáció jellegétől. Minden fotón ugyanaz a személy szerepel, mint ahogyan minden parafrázissal létrehozott verbális üzenetnek is ugyanaz az alapja.

3. Szakszövegek és irodalmi szövegek intralingvális fordítása

Heltai Pál *Mitől fordítás a fordítás* című művében⁸ – Ernst-August Guttra⁹ hivatkozva – részletesen kifejti, hogy az intralingvális fordításra jellemző értelmező nyelvhasználat rendszerint két alapvető okra vezethető vissza: (1) a nyelvhasználat másodlagos kommunikációs helyzetben történik, (2) a másodlagos befogadókknak eltérő a kognitív környezete, vagyis eltérő a világlátása, a tudása, a nyelvhasználati kompetenciája, eltérőek a világra vonatkozó ismeretei.¹⁰ Az intralingvális fordítás célja pedig – különösen akkor, ha az átírás az ifjabb generáció számára készül – a feldolgozási erőfeszítés csökkentése és ezáltal a szöveg befogadásának a könnyítése. Mindez pontosan összecseng az Austen-projekt célkitűzéseivel: a 21. századi célközönség számára olvashatóvá és (remélhetően) népszerűvé tenni a modern átíratot és ezáltal az eredeti művet is.

Tudományos szövegek esetében intralingvális fordítással igen eredményesen valósítható meg az említett cél. Ezt igazolja az alábbi, a kémia tudományterületéről származó példa is:

- „Az organikus anyag oxigén deficites oxidációja során a kialakult policiklikus aromás szénhidrogének sp² hibridizációs hálózatot alkotnak. Az antracén és a citozin analógjának reakciómechanizmusa karcinogén folyamatnak tekinthető.”
- „A szervesanyag tökéletlen égése során többbaromás gyűrűből álló molekulák keletkeznek az atompályák egyedi felállásában. A három benzolgyűrűből álló molekula és DNS egyik aminosavjának a reakciója daganatos megbetegedések kialakulását eredményezi.”
- „A fa eltüzelése során keletkező füst rákot okoz.”¹¹

Szakszövegek intralingvális fordításának rendszerint az a célja, hogy a laikusok is megértsék az üzenetet. Ilyenkor az intralingvális fordító megváltoztatja a különböző lexikai, terminológiai, szintaktikai és szövegszerkesztési eszközök azon részét, amelyről úgy véli, hogy befogadásuk komoly szakmai tudáshoz és fejlett nyelvhasználati kompetenciához kötött. Arra törekszik, hogy ugyanazt az üzenetet olyan nyelvi jelekkel fogalmazza meg, amelyek – a feltételezett másodlagos kommunikációs szituációban – lehetővé teszik a befogadást és csökkentik a feldolgozási erőfeszítést.

Irodalmi művek intralingvális fordításakor ettől eltérő és sokkal összetettebb a célrendszer. A művészeti alkotások értelmezésében kevésbé (vagy egyáltalán nem) releváns a tudomány világára jellemző *szakember – laikus* szembeállítás. Továbbá a szakszövegeket jellemző terminológia (megfelelő terminológiai tudás birtokában és a szükséges terminológiai munka elvégzését követően) inter- és intralingválisan egyaránt fordítható és magyarázható, ami az irodalmi alkotások esztétikai értékét rejtő nyelvi eszközökről csak részben mondható el. Mindemellett a nyelven belüli fordítás az irodalom területén¹² is sokféle utat kínál ugyanazon történet eltérő nyelvi reprezentációjához.

⁸ HELTAI 2014, 260–283.

⁹ GUTTA 1991, 73.

¹⁰ HELTAI 2014, 261–262.

¹¹ BELZA 2020, 5–6.

¹² BUNDULA 2009; BODROGI 2019.

4. Ezerféle út – egy szöveg

Az intralingvális fordítás határainak a kijelölésekor mindig a szöveg a kiindulópont, soha nem a valóság, pontosabban annak egy szelete. Ez utóbbi csak közvetve lehet az intralingvális fordítás forrása. Ugyanarról a valóságszeletről sokan, sokféleképpen írhatnak vagy nyilatkozhatnak, számos nézőpontból világíthatják meg ugyanazt a tényt. Az ezernyi lehetőség közül az adott szituációban azonban csak egy valósul meg: a politikus az adott helyzetben, az adott időpontban, egy bizonyos módon fejt ki nézeteit, holott másképp is fogalmazhatott volna, más nyelvi és stilisztikai eszközöket is igénybe vehetett volna. Ehhez hasonlóan a tanár az adott tantermi diskurzusban vagy az orvos az adott klinikai szituációban az *ott és akkor* megszülető szövegben magyarázza el a tananyagot, illetve a terápiát. Feldmár András, világhírű pszichológus mondta egyik előadásában, hogy: „Más sincs, mint kihagyott lehetőség. Minden 'igenhez' végtelen számú 'nemet' kell mondanunk. A lehetőségek birodalma végtelen, a megvalósuló aktualitás fájdalmasan véges. Választanunk kell, állandóan, megállás nélkül.” A „lehetőségek birodalma végtelen” a nyelvben is: véges számú eszközzel végtelen számú mondatot tudunk létrehozni,¹³ de az írás lineáris, beszédünk pedig időhöz kötött, így a végtelen számú lehetőségből az adott szituációban mindig csak egy valósul meg. Ez az egyetlen realizált nyelvi reprezentáció, ez az egyetlen megvalósult szöveg képezi a forrását minden intralingvális fordításnak. Jelen esetben: Austen *Értelem és érzelem* című regénye.

Újabb érdekes kérdés, hogy egy adott szövegnek hányféle fordítása lehet. Nyelvközi fordítás esetében talán könnyebb a válasz: annyi fordítás képzelhető el, amennyi nyelv létezik. Elméletileg ez igaz, azonban a valóságban nem. Gondoljunk például a bibliafordításokra. Közismerten a biblia a leggyakrabban és a legtöbb nyelvre lefordított mű a világon, azonban mind a mai napig nem készült el minden nyelvre a fordítás (aminek természetesen nem csak nyelvi okai vannak).

Nyelven belüli fordítás esetében nehezebb a kérdést megválaszolni, mert a „lehetőségek birodalma végtelen”, azonban a realitás gátat szab az intralingvális fordítói ambícióknak és egy-egy szövegnek rendszerint csak egy vagy néhány intralingvális fordítása van. Kivételt éppen a bibliai szövegek képeznek, amelyeknek nagyon sok intralingvális változatuk létezik. Ezek a változatok rendszerint különböző, eltérő kognitív környezettel (eltérő világlátással) rendelkező célcsoportok számára készültek. 2012-ben látott napvilágot például Fabiny Tamás, teológus, püspök *Ajtórényi zsoltár – Zsoltárok és imádságok új formanyelven*¹⁴ című műve, amelyben – ahogyan azt a cím is sugallja – új köntösben ismerteti meg az olvasót a zsoltárokkal. A fűlszöveg és az ajánlás szerint a kötet elsősorban fiataloknak készült, akik „új formanyelven” kívánnak Istenről és Istenhez szólni. (Az Austen-projekt is a fiatalokat jelölte meg célcsoportként, elsősorban az ő nyelvhasználatukat figyelembe véve készültek el az intralingvális fordítások.) A befogadási erőfeszítés könnyítésére és a modernizálásra irányuló törekvés különösen szembeűnő, ha összehasonlítjuk a korábbi fordításokat a Fabiny Tamás könyvében található fordítással.

A korábbi fordításokban így hangzik a 150. zsoltár vége: Káldi-Neovulgáta: *Minden lélek dicsérje az Urat! ALLELUJA!*¹⁵; Szent István Társulati Biblia: *Minden élő dicsérje az Urat! Alleluja!*¹⁶; a Magyar Bibliatársulat újfordítású Bibliája: *Minden lélek dicsérje az*

¹³ CHOMSKY 1999.

¹⁴ FABINY 2012.

¹⁵ Zsolt 150,6 Internet: szentiras.hu/KNB/Zsolt150 (Utolsó letöltés: 2020. 06. 07.)

¹⁶ Zsolt 150,6 Internet: szentiras.hu/SZIT/Zsolt150 (Utolsó letöltés: 2020. 06. 07.)

*Urat! Dicsérjétek az Urat!*¹⁷; Károli Gáspár revideált fordítása: *Minden lélek dicsérje az Urat! Dicsérjétek az Urat!*¹⁸

Fabiny Tamás könyvében az alábbiakat olvashatjuk:

*Fejkendősnénik, öltönyös urak,
gyári melósok és farmeros fiatalok:
dicsérjétek az Urat.
Minden ember dicsérje az Urat!*¹⁹

5. Jane Austen műveinek inter- és intralingvális fordítása

Az író műveinek megjelenésétől számítva több mint 200 év telt el,²⁰ a magyar nyelvű fordításokra pedig hozzávetőlegesen 150 évet kellett várnunk.²¹ Jane Austen első, magyarul megjelent műve a *Büszkeség és balítélet* című regénye volt, amely Szenczi Miklós fordításában az Európa Kiadó gondozásában látott napvilágot 1958-ban. Ezt követően több fordítás is megjelent: 2006-ban Bánki Dezső és Loósz Vera, egy évvel később, 2007-ben Hegedűs Emőke, majd 2013-ban, a regény első megjelenésének 200. évfordulója alkalmából Weisz Böbe készítette el a regény új fordítását. 2017-ben jelent meg a legfrissebb kiadás, Sárossy-Beck Anita fordításában.

Austen *Büszkeség és balítélet* című regénye kiváló példa a különböző jelrendszerek közötti, ún. interszemiotikai fordításra is. Jakobson – az inter- és intralingvális fordítás mellett – a fordítás harmadik típusának tartotta a szemiotikai rendszerek közötti (interszemiotikai) fordítást. Itt a verbális jelek interpretációja olyan szemiotikai rendszer által történik, amelyik nem (vagy csak részben) tartalmaz verbális jeleket (pl. mesének balettként történő feldolgozása, irodalmi művek megfilmesítése, megzenésítése stb.). Austen *Büszkeség és balítélet* című regénye alapján több sorozat (1958, 1967, 1995) és film (1938, 1940, 1952, 1957, 1961, 1980, 2003, 2005, 2016), valamint egy musical is született (1993).

A *Büszkeség és balítélet*hez hasonlóan, sok fordítás készült Austen *Értelem és érzelem* című műve alapján is. A regényt elsőként Borbás Mária fordította magyarra 1976-ban, majd ezt követően – többek között – Sillár Emőke, Hegedűs Emőke és Barcza Gerda készített magyar nyelvű fordításokat. A regényhez számos interszemiotikai fordítás is kapcsolódik, készültek filmes változatok (1971, 1981, 1995) és egy televíziós minisorozat (2008). Az 1811-ben megjelent eredeti művet – a számos interlingvális fordításon kívül – az Austen-projekt keretében 2013-ban angolra is lefordították. Az angolról angolra történő intralingvális fordítás során Joanna Trollope a cselekményt és a szereplőket a 21. századba helyezte át. Ezt követően, 2014-ben került sor Trollope művének magyar nyelvű fordítására. A fordítást Dudik Annamária Éva készítette, akinek a munkája nem közvetlenül kötődik tehát az eredeti austeni mű magyar fordításaihoz, „csak” Joanna Trollope 2013-as intralingvális fordításához (vö. *I. ábra*). Ebben az esetben az eredeti austeni mű és Dudik Annamária Éva fordítása között hamis vagy ál intralingvális fordításról beszélünk. Az átlag befogadó egy idegen nyelvről magyarra fordított regény olvasásakor rendszerint nem tudatosítja, hogy fordítást olvas, a fordító nevét gyakran meg sem nézi, így a Trollope mű olvasásakor

¹⁷ Zsolt 150,6 Internet: szentiras.hu/RUF/Zsolt150 (Utolsó letöltés: 2020. 06. 07.)

¹⁸ Zsolt 150,6 Internet: szentiras.hu/KG/Zsolt150 (Utolsó letöltés: 2020. 06. 07.)

¹⁹ FABINY 2012.

²⁰ *Értelem és érzelem*: 1811; *Büszkeség és balítélet*: 1813; *A mansfieldi kastély*: 1814; *Emma*: 1815; *Meggyőző érvek*: 1818; *A klastrom titka*: 1818.

²¹ *Értelem és érzelem*: 1976; *Büszkeség és balítélet*: 1958; *A mansfieldi kastély*: 1976; *Emma*: 1976; *Meggyőző érvek*: 1980; *A klastrom titka*: 1983.

is kialakulhat egy hamis képzet az olvasó fejében: a számára magyarul ismert *Értelem és érzelem* című mű átdolgozását tartja a kezében.

Jane AUSTEN: <i>Sense and sensibility</i> . London Printed for the author, By C. Roworth, Bell-yard, Temple-bar, Published by T. Egerton, Whitehall, 1811.	nyelven belüli fordítás angolról angolra regiszterváltással →	Joanna TROLLOPE: <i>Sense and Sensibility</i> . London, Harper-Collins Publishers, 2013.
nyelvek közötti fordítás angolról magyarra ↓		nyelvek közötti fordítás angolról magyarra ↓
<i>Értelem és érzelem</i> . Ford. BORBÁS Mária. Budapest, Európa Kiadó, 1976. <i>Értelem és érzelem</i> . Ford. BORBÁS Mária. jav. kiad. Budapest, Palatinus, 2006. <i>Értelem és érzelem</i> . Ford. SILLÁR Emőke. Budapest, Ulpius-ház, 2006. <i>Értelem és érzelem</i> . Ford. HEGEDŰS Emőke. Rétság, Rebeka és Panni, 2007. <i>Értelem és érzelem</i> . Ford. BARCZA Gerda. Szeged, Lazi, 2009. <i>Értelem és érzelem</i> . Ford. BORBÁS Mária. Helikon Kiadó, Palatinus Kiadó, 2017.	hamis (ál) nyelven belüli fordítás magyarról magyarra regiszterváltással → csak az olvasók egy részének képzetében létező intralingvális fordítás	Joanna TROLLOPE: <i>Értelem és érzelem. Jane Austen nyomán</i> . Ford. DUDIK Annamária Éva. Budapest, Kossuth Kiadó, 2014.

1. ábra

Austen Értelem és érzelem című művének nyelvközi és nyelven belüli fordításai

6. Joanna Trollope: *Értelem és érzelem*. Jane Austen nyomán

Az *Értelem és érzelem* modern átíratát elkészítő Joanna Trollope angol író, akinek a könyvei a bestseller listákon szerepelnek, 1996-ban II. Erzsébet királynőtől megkapta a Brit Birodalom Érdemrendjét. Az *Értelem és érzelem. Jane Austen nyomán* című könyvének borítóján ezt olvashatjuk: „Joanna Trollope a rá jellemző bölcsességgel és érzékenységgel öltözteti fiatalos, modern köntösbe az *Értelem és érzelem* történetét.” A komoly hazai és

nemzetközi sikereket elért író nő Austen átiratát azonban nem övezi egyértelmű elfogadottság és népszerűség.

A fűlszövegben és a kiadói reklámokban Trollope művének műfaját *modern átiratként* határozták meg, ami összecseng a projektben szereplő többi mű angol intralingvális fordításának címével, illetve alcímével: például *Emma. A Modern Retelling*; *Eligible: A Modern Retelling of Pride & Prejudice*.

Az alábbiakban Trollope könyvének első három fejezete alapján néhány olyan jellemzőt mutatunk be, amelyek a nyelven belüli fordítással és az átváltási műveletek használatával kapcsolatosak.

Formai szempontokat alapul véve az első és legszembeötlőbb különbséget a művek fejezetekre történő tagolásában találjuk. Trollope három nagy (római számokkal jelölt) részre és 19 fejezetre tagolta könyvét, az eredeti mű és annak nyelvközi fordításai 50 fejezetet tartalmaznak. Az *Értelem és érzelem* magyar nyelvű fordításainak leütés száma (fordítástól függően) 693 000 és 716 000 n között mozog, Trollope magyarra fordított műve pedig 625 974 leütést tartalmaz, tehát az átiratról készített magyar fordítás rövidebb, mint a magyar nyelvű fordítások.

Trollope – az Austen-projekt célkitűzéseivel összhangban – könyvében megőrizte az összes szereplőt, nevüket azonban részben megváltoztatta, modernizálta. Például Elinor Dashwoodot az átiratban Ellie-nek, Margaretet Mags-nek, Edward Ferrarst Ednek, John Willoughby-t Willsnek, Brandon ezredest Billnek, Sir John Middleton pedig Jonno-nak hívják.

Az említett formai különbségek kevésbé jelentősek, mint a tartalmiak, azonban már a formai különbségek meglétéből is következik, hogy Trollope az átirat elkészítésekor nem elsődlegesen lokális (a szöveg bizonyos részeit, csak egy-egy mondatot vagy kifejezést érintő), hanem globális (az egész szöveget érintő)²² nyelven belüli fordítási eljárásokat alkalmazott, és így az eredeti szöveget jelentős mértékben megváltoztatta. Mondhatnánk úgy is, hogy – a felkérésnek megfelelően – valóban teljesen új köntösbe öltöztette az eredeti művet. További érdekes (jelen cikkben terjedelmi okok miatt nem tárgyalható) kérdés lenne annak elemzése, hogy Austen eredeti történetének szereplői hogyan mutatnak ebben a modern „szerelésben”.

A nyelvközi fordításra jellemző átváltási műveletek többsége előfordul a nyelven belüli fordításokban is, különbségeket az egyes műveletek előfordulásának a gyakoriságában tapasztalunk.²³ Joanna Trollope könyvére – a lexikai átváltási műveletek köréből – kiemelten jellemzőek az ún. betoldások és kihagyások. A betoldások közül különösen szembeötlőek a 21. századi infokommunikációs eszközök világát tükröző szavak, kifejezések és mondatok. Az alábbiakban olvashatunk néhány példát, amelyek olykor talán túl harsányan, túlságosan direkt módon utalnak arra, hogy a regény cselekménye nem a 19., hanem a 21. században játszódik:

- „Margaret szokásához híven az iPod fülhallgatójával babrált, amelynek zsinórját szórakozottan mindig egy nagy csomóba gubancolta össze.” (TROLLOPE 2014, 13.)
- „[...] Margaret, aki most már fülhallgatóval a fülében ült az asztalnál, és csak bámult maga elé.” (TROLLOPE 2014, 17.)
- „[...] és jöhettek [...] a hatalmas, lapos televízió-képernyők minden gyönyörű XVIII. századi kandalló fölé.” (TROLLOPE 2014, 19.)

²² DOBOS 2014, 61–75.

²³ DOBOS 2015, 63–80.

- „Margaret kitepte a fülhallgatót a füléből, az ablakhoz vágatott, és [...]” (TROLLOPE 2014, 25.)
- „Margaret megint a fülébe dugta a fülhallgatót. A beszélgetés számára ismét unalmas fordulatot vett.” (TROLLOPE 2014, 28.)
- „Sir John a számítógép képernyőjére pillantott. – Tizenöt perc múlva konferenciabeszélgetésem lesz Hamburggal és Oszakával.” (TROLLOPE 2014, 46.)
- „Barátságosan megpuszilta Elinort, atyáskodva elővett egy laptopot és [...]” (TROLLOPE 2014, 49.)
- „John megfogta a távirányítót, és a képernyő felé fordította.” (TROLLOPE 2014, 53.)

Hasonló a szerepe azoknak a betoldásoknak is, amelyek a modern korra jellemző kórházi körülményekre, bevásárlási lehetőségekre, autókra, háztartási cikkekre, fogápolásra, cégekre és szervezetekre vonatkoznak:

- „Egyedül volt abban a műanyagokkal teli, névtelen kórteremben a rengeteg cső, monitor és szívfigyelő berendezés között [...]” (TROLLOPE 2014, 15.)
- „Hozott egy csokor virágot valamelyik szupermarketből Belle-nek – a celofáncsomagoláson még a hús százalék kedvezményt hirdető matrica is rajta volt.” (TROLLOPE 2014, 18.)
- „Valóban felháborítóan hamar jelent meg Henry halála után luxuskategóriás, négykerék-meghajtású Toyota terepjáróban, Harryvel a babaülésben [...]” (TROLLOPE 2014, 18.)
- „Elinor nagy adag fogkrémhabot köpött a mosdókagylóba.” (TROLLOPE 2014, 29.)
- „– Jelentkeztem az Amnesty Internationalhez, de azt mondták, egyetlen állásukhoz sem vagyok elég képzett. Ugyanezt közölték velem az Oxfamnél is. [...] a Human Rights Watch esetleg hajlandó behívni meghallgatásra, ha jogi diploma lesz a kezemben.” (TROLLOPE 2014, 36.)
- „[...] néhány fácpárossal teli fagyasztóval [...]” (TROLLOPE 2014, 43.)

A stíluselemek erőteljes változása nyomon követhető a betoldásokban a lexikai egységek szintjén is. Az író olyan, a vulgáritás határát érintő kifejezéseket használ, amelyek – az író feltételezett szándéka szerint – egyrészt a modern korra, másrészt a hétköznapi stílusra utalnak, mindenképpen nagyon távol állnak azonban Austen világától:

- „– Fogd be, fogd már be, ku...” (TROLLOPE 2014, 12.)
- „Valószínűleg sok időt töltött a férfi ölében, tökéletesen alakítva a szexi kiscicát [...]” (TROLLOPE 2014, 19.)
- „– Smárolnak – grimaszolt Margaret. – Fanny John ölében ül, és smárolnak.” (TROLLOPE 2014, 20.)
- „Mindenki depizik a költözés miatt.” (TROLLOPE 2014, 20.)
- „– Dugulj már el, Mags! – ripakodott rá Elinor a konyha másik végéből.” (TROLLOPE 2014, 27.)
- „– Király a kocsid!” (TROLLOPE 2014, 39.)
- „– Állati jól nézel ki!” (TROLLOPE 2014, 40.)

7. Lokális és globális intralingvális fordítás

Trollope intralingvális fordítását alapvetően határozzák meg a globális lexikai, szemantikai és szövegszervezési átalakítások. Számos intralingvális irodalmi fordítás esetében akár mondatonként is szembe állítható és párhuzamosan elemezhető az eredeti, valamint a fordí-

tott mű. Gyakoribb az olyan intralingvális fordítás, amelyben vannak lokális és globális átalakítások egyaránt, erre példa Kosztolányi Dezső *Aranysárhány* (1925) című regénye, amelyet maga a szerző alakított át az ifjúság számára. Ebben az „átdolgozott, ifjúsági kiadásban”, amely 1932-ben látott napvilágot, egyaránt találunk lokális (pl. szavak, mondatok cseréje, kihagyása, betoldása stb.), és globális átalakításokat (pl. egész bekezdések átírása, fejezetek kihagyása, több oldalas szövegrészek egy-két mondatban történő összegzése, tematikus változtatások, szereplők, történetek teljes kihagyása stb.).²⁴ Utóbbiak olyan jelentősek, hogy az intralingvális fordítás határait feszegetik. Ezzel szemben a prototipikus lokális intralingvális fordítások, amelyeket nagy számban alkalmazott Kosztolányi, lehetővé teszik a mondatonkénti vagy kisebb szövegrészenkénti összehasonlító elemzést. Az alábbiakban erre látunk egy példát:

1925. évi eredeti mű:

„*Alig hiszem – szólt Bandi álmosan és itta az utolsó pohár édeset. – Az ilyen papírból van. Egy nyár, két nyár és vége. Hamar elrongyolódik.*”

1932. évi átdolgozott változat:

„*Alig hiszem – szólt Bandi álmosan s kihörpintett poharát. – Hiszen papírból van. Egy nyár, még annyi se és vége.*”

Trollope művére nem jellemzőek a lokális intralingvális fordítások, művében nincsenek olyan részek, amelyek Kosztolányi fenti mondataihoz hasonlóan, párhuzamosan elemezhetőek. Figyelmes és alapos összehasonlító olvasást végezve lehet mindössze néhány olyan részt találni, amelyek lokális fordításként minősíthetők.

Borbás Mária fordítása (2. old.):

„*Alig temették el Henry Dashwood urat, amikor, anyósának mindennemű értesítése nélkül, megérkezett gyermekével és személyzetével Mrs. John Dashwood. Senki sem vitathatta el ezt a jogát; a ház apjának halála óta a férjé.*”

Trollope (18. old.)

„*Valóban felháborítóan hamar jelent meg Henry halála után luxuskategóriás, négykerekű-meghajtású Toyota terepjáróban, Harryvel a babaiülésen, egy román nevelőnővel és annyi csomaggal, amennyit csak akkor hoz az ember, amikor egészen nyomatékosan hangsúlyozni kívánja, ki most már a főnök.*”

Borbás Mária fordítása (2. old.):

„*Mrs. John Dashwoodot sosem kedvelte férjének családja; de most sikerült csak igazán bebizonyítania, mennyire nincs tekintettel mások érzékenységére, ha úgy hozza az alkalom.*”

Trollope (18. old.)

„*Szemlátomást fel sem tűnt neki, milyen következménnyel járnak tettei, fel sem fogta, mennyire semmibe veszi annak a családnak az igényeit...*”

Borbás Mária fordítása (7. old.):

„– *Elég, ha annyit mondunk – szólt Mrs. Dashwood –, hogy nem hasonlít Fannyhoz. Ez magában foglal minden szeretetre méltó vonást.*”

Trollope (26. old.)

„*Edward nem sokkal nővére beköltözése után érkezett meg a birtokra, és először mindenki azt gondolta, hogy ez a magas, sötét hajú, félnék fiatalember – aki szöges ellentéte volt veszélyes kis dinamóként száguldozó nővérének – azért jött Norlandba, hogy megcsodálja, milyen ház pottyant varázslatos módon Fanny ölébe.*”

²⁴ BALOGH 2002, 76–88.

A régi irodalmi szövegek mai nyelvre történő fordítására, amely az intralingvális fordítások egyik leggyakoribb típusa, jellemző, hogy párhuzamos olvasáskor az eredeti mű és az átírat között viszonylag könnyű felfedezni a közvetlen kapcsolatot, az eltérő szavak mögött rejlő azonos valóságseletet. Ezt gyakran segítik az intralingvális fordítás ún. kulcsszavai, amelyek köré a szerző, majd a fordító felfűzi az információt. Az alábbi idézetben például, amelyben Péterfy Gergely, József Attila-díjas író meséli újra Ovidius műve²⁵ alapján *Akisz és Galatea* történetét,²⁶ a (medve)bocs az összekötő kapocs, a kulcsszó.

Ovidius:

*„Leltem két bocsot is, tudnak majd játszani véled,
ikrek: alig tudnád, melyik ez, melyik az, kitalálni;
borzas mackónak két kis bocs, bérc tetejében;
,Úrnőmnek szánom', mondtam, hogy rájuk akadtam.
Vesd ragyogó fejedet fel a tenger kékes öléből,
jer, Galatea, elém, itt van, ne utáld, az ajándék!”*

Péterfy Gergely 2020.:

„Ígért Polüphemosz Galateának mindent, ami csak eszébe jutott; ... hogy fog neki medvebocsokat, akikkel játszhat.”

Trollope könyvében viszonylag ritkán fordulnak elő olyan, Austen regényének szövegében is megtalálható, közös kulcsszavak, amelyek segítenek az egyes szövegrészek összekapcsolásában. Jellemző továbbá Trollope könyvére, hogy egy adott (rövid) bekezdést az intralingvális fordítás során részekre bont és művének különböző oldalain helyez el. Például Henry Dashwood betegségéről és halála előtti utolsó beszélgetéséről fiával, John-nal így ír Austen:

Borbás Mária fordítása (2. old.):

„Fiát hívták, amint a végveszély ismeretessé vált; és Dashwood úr a súlyos betegség sürgető erélyével a lelkére kötötte mostohaanyjának és húgainak érdekét.”

Austen rövid és tárgyilagos narratív szövegét Trollope jelentősen kibővíti és részletes leírást ad Henry Dashwood betegségének a körülményeiről:

Trollope (15. old.)

„Először úgy tűnt, csak a szokásos asztmarohamról van szó, melyet a kék inhalátor általában helyre hozott. Ezúttal azonban nem segített. Borzalmas volt látni apjukat levegő után kapkodni, mintha valaki láthatatlan párnát szorítana az arcára, és szörnyű volt a kórházba száguldó mentőautó látvány is, amelyet a félelemtől megbénulva követtek a saját autójukkal. Az ügyeleten kissé megkönnyebbültek, majd a magán kórteremben még jobban fellélegeztek, amikor apjuk el tudta mondani nekik, hogy a fiát, John szeretné látni.”

Trollope (16. old.)

„Elvégre is Henry Dashwood asztmás volt! A kék inhalátorok hozzá tartoztak a Dashwood család életéhez.”

²⁵ OVIDIUS 1982.

²⁶ PÉTERFY 2020, 80.

Trollope (17. old.)

„Henry halálos ágyán a Haywards Heath-i kórházban megbékélt Johnnal, a korábbi házasságából származó egyetlen fiával. Mindketten sírva fakadtak, és John ígéretet tett arra, hogy gondját viseli majd Belle-nek, valamint féltestvéreinek.”

A betoldások és a nyelvi megformálásban mutatkozó különbségek mellett Trollope könyvében több tartalmi eltérés is megfigyelhető az eredeti műhöz képest. Austen regényében Henry Dashwood halálakor („amint a végveszély ismeretessé vált”) fiát, John Dashwoodot hívták, míg Trollope átiratában Henry Dashwood szól a lányainak, hogy látni szeretné a fiát. Austen regényében Henry Dashwood kéri meg fiát, hogy támogassa mostohaanyját és húgait („lelkére kötötte mostohaanyjának és húgainak érdekét”), Trollope könyvében pedig John tett ígéretet arra, hogy apjuk halála után gondját viseli Belle-nek és féltestvéreinek.

A szereplők jellemzésénél még fokozottabban érvényesül az eredeti szövegrészek felbontására irányuló tendencia. Austen regényének első fejezete azzal zárul, hogy az író egymást követően, egy-egy bekezdésben bemutatja a három Dashwood lány főbb jellemvonásait. Az átiratban ilyen összefüggő jellemzést nem találunk, itt a szerző a cselekmény kifejtése során, rövid megjegyzésekben vagy gyakran párbeszédekben ismerteti meg az olvasót a szereplők tulajdonságaival. Az alábbi példában, amely Edward Ferrars jellemzéséről szól, a narratív elbeszélő szöveg párbeszéd alakul, amelyben az eredetitől sokkal konkrétabb információkkal, új tartalmi elemek bevonásával (pl. zöldbab széletelés, kirúgás az iskolából, drogosokkal való kapcsolat stb.) ismerheti meg az olvasó Edwardot:

Borbás Mária fordítása (7. old.):

„Jó értelmi képességekkel született, s neveltetése ezt csak öregbítette: Ám sem kedve, sem tehetsége szerint nem felelt meg anyja és nővére kívánságainak, akik azt szerették volna, ha Edward kitünteti magát mint... mint... maguk sem igen tudták, micsoda. Az volt a vágyuk, hogy ilyen vagy olyan módon, figyelemre méltó világfi legyen. Anyja a politika irányába akarta terelni az érdeklődését, bejuttatni a parlamentbe, vagy kapcsolatot teremteni számára az akkori idők nagy embereivel. Edwardot azonban nem vonzották sem a nagy emberek, sem a hintók. Vágyai netovábbja a házi kényelem s a magánélet nyugalma volt.”

Trollope (26–28. old.)

„– Attól tartok, én afféle csödtömeg lennék – ismerte el nem sokkal az érkezése után. A konyhaasztal szélén ült, haja a szemébe lógott, és Belle utasításainak megfelelően zöldbabot szeletelt.

– Ó, ugyan – tiltakozott Belle azonnal barátságosan. – Egészen biztosan nem így van. Bizonyára inkább csak arról van szó, hogy nem kenyered az önfényezés.

Edward abbahagyta a széletelést, hogy leszedje a késről a rászorult nagy tarka babszemeket.

– Nos, Etonból kirúgtak – felelte kissé dacosan.

– Tényleg? – kérdeztek vissza mindannyian egyszerre.

Margaret kivette a füléből a fülhallgatót.

– Mit műveltél? – tudakolta őszinte érdeklődéssel.

– Én voltam egy-két semmirekellő alak őrszeme.

Margaret közelebb hajolt hozzá.

– Drogosok voltak? – kérdezte bizalmasan.

Edward a babra mosolygott.

– Olyasmik.

– Te is kipróbáltad? ...

- *Nem, Mags. ...így aztán mindannyiunkat kicsaptak. És ezt a mama azóta sem bocsátotta meg nekem. ... A mama azt akarja, hogy egy parlamenti képviselőnek dolgozzak.*
- *Valóban?*
- *Vagy hogy járjak jogi egyetemre, és legyek magam is ügyvéd. Azt akarja, hogy csináljak valami... valami...*
- *Valamit, amivel fel lehet vágni. – fejezte be Elinor.*
- *Pontosan – mosolygott rá Edward.*
- *Miközben te – nyomta vissza Belle szelíden a kést Edward kezébe – valójában mivel szeretnél foglalkozni?*
- Edward kiválasztott egy újabb babot.*
- *Szívesen végeznék valamilyen közösségi munkát. Tudom, hogy ez kicsit nyálasan hangzik, de én nem vágyom nagy házra, meg autóra, meg pénzre, semmi olyasmire, amiért az egész családom annyira odavan.”*

Az Austen regényében nem szereplő szövegrészek betoldását és bizonyos tartalmi elemek konkretizálását Trollope kihagyásokkal és rövidítésekkel ellensúlyozza. Több esetben Austen regényének teljes bekezdéseiből semmi vagy csak egy nagyon rövid összegzés, illetve utalás kerül az átiratba. Az összegzések és utalások nem annyira szélsőségesek, mint amikor Dragomán György Facebook projektjében²⁷ hat szóban kell összegezni egy regény tartalmát, bár Trollope intralingvális fordítása sokszor emlékeztet erre a módszerre.

Jellemzően kimaradnak Trollope könyvéből azok a részek, amelyekben Austen mélyebb érzelmekről és erkölcsi-etikai kérdésekről szól. Nem található meg az átiratban például az alábbi – Elinor és édesanyja között folyó –, Edward Ferrarsról szóló párbeszéd sem:

Borbás Mária fordítása (7. old.):

- „– *Máris szeretem.*
- *Ha jobban megismered – mondta Elinor –, bizonyára megkedveled.*
- *Megkedvelem?! – szólt anyja, és elmosolyodott.*
- *Hisz szeretetnél csekélyebb jóindulatot nem is ismerek!*
- *Hisz becsülheted is.*
- *Még sohasem esett meg, hogy akit becsülök, ne szeretném is.”*

8. Összegzés

A HarperCollins Kiadó által kezdeményezett projekt egyik célját sikerült megvalósítani: Jane Austen ismert regényei új, modern stílusban láttak napvilágot, és kerültek az olvasók kezébe. A 19. századi szövegek mai nyelvre történő intralingvális fordítása során azonban nemcsak az információátadás és az üzenetközvetítés eszköztára, hanem a regények irodalmi és esztétikai értéke is megváltozott. Quintilianus azt mondta, hogy az átdolgozás, az átültetés, a parafrázis (modern átirat) ne csupán átfogalmazás legyen, hanem erőpróba és vetélkedés ugyanazon gondolati tartalom kifejezésében.²⁸ Az Austen-projekt célja közismerten nem az erőpróba és nem is a vetélkedés volt, jelen sorok szerzője számára azonban nem

²⁷ DRAGOMÁN 2017. Eötvös Collégiumi emlékei alapján Dragomán György író 2017-ben indította el Facebook kihívását, az ún. „zanzajátékot”. Ennek eredményeként születtek az olyan leírások, mint például: Gittrágó kisfiút halálra fűrdetnek a fűvészkertben (*A Pál utcai fiúk*); Múlton merengő pecás nagy halat fog (*Az öreg halász és a tenger*); Elmélkedés szerelmen, nőkön, velőcsont evés közben (*Szindbád*); Elfeleztett ikrek cseréje, találkozása, végén családgyesítés (*A két Lotti*) stb.

²⁸ QUINTILIANUS 2008, 693–694.

kétséges, hogy ki nyerte volna a képzeletbeli versenyt. Feltételezhetően az idő ad majd érdemi választ erre a kérdésre.

Heltai Pál – a fentiekben már többször idézett könyvében – azt írja, hogy a feldolgozási erőfeszítés csökkentése miatt megváltozik az átírat kontextuális hatása, adott esetben irodalmi értéke: „Az ifjúság számára történő átdolgozás tehát döntően a feldolgozási erőfeszítést kívánja mérsékelni, még akkor is, ha ezért fel kell áldoznia a kontextuális hatás egy részét. [...] A feláldozott kontextuális hatások főleg az irodalmi, esztétikai élménnyel kapcsolatosak, ami a mű funkciójának megváltozását is eredményezheti.”²⁹

Bibliográfia

Felhasznált irodalom

BALOGH 2002

BALOGH Tamás: Aranysárkány gyerekeknek. Kosztolányi Dezső elfeledett ifjúsági regénye. *Tiszatáj* 56/12. 2002, 76–88. Internet: adoc.tips/queue/aranysarkany-gyerekeknek.html (Utolsó letöltés: 2020. 05. 16.)

BODROGI 2019

BODROGI Eszter: *A kötelező olvasmányok megértek a ráncfelvarráásra*. 2019. Internet: nlc.hu/csalad/20190820/kotelezo-olvasmany-ujrameselt-regenyek/ (Utolsó letöltés: 2020. 05. 15.)

BUNDULA 2009

BUNDULA István: *A Klasszikusok újramesélve sorozatról. Mint a forgatókönyvekben*. 2009. Internet: magyarnarancs.hu/konyv/mint_a_forgato-konyvekben_-_a_klasszikusok_ujrameselve_sorozatrol-70661 (Utolsó letöltés: 2020. 05. 15.)

CHOMSKY 1999

Noam CHOMSKY: *Mondattani szerkezetek – Nyelv és elme*. Budapest, Osiris, 1999.

DOBOS 2014

DOBOS Csilla: A nyelven belüli fordítás különböző típusai. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 8/2. 2014, 61–75.

DOBOS 2015

DOBOS Csilla: Átváltási műveletek a nyelven belüli fordításban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 9/2. 2015, 63–80.

GUTT 1991

Ernst-August GUTT: *Translation and relevance: Cognition and context*. Oxford, Blackwell, 1991.

²⁹ HELTAI 2014, 267.

HELL 2009

HELL György: A fordítás helye a római oktatásban. *Modern Nyelvoktatás* 15/1–2. 2009, 3–12. Internet: epa.oszk.hu/03100/03139/00009/pdf/EPA03139_modern_nyelvoktatasi_2009_1-2_003-012.pdf (Utolsó letöltés: 2020. 05. 05.)

KÁLMÁN–TRÓN 2007

KÁLMÁN László–TRÓN Viktor: *Bevezetés a nyelvtudományba. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához XLVIII.* Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2007.

HELTAI 2014

HELTAI Pál: *Mitől fordítás a fordítás? Válogatott fordítástudományi tanulmányok.* Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2014, 261–263.

JAKOBSON 1959

Roman JAKOBSON: Linguistic Aspects of Translation. In: *On Translation*. Ed. R. A. BROWER. Cambridge, Harvard University Press, 1959, 232–239.

TOLCSVAI NAGY 1996

TOLCSVAI NAGY Gábor: *A magyar nyelv stilisztikája.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.

TRUDGILL 1997

Peter TRUDGILL: *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába.* Szeged, JGYTF Kiadó, 1997.

WARDHAUGH 1995

Ronald WARDHAUGH: *Szociolingvisztika.* Budapest, Osiris–Századvég, 1995.

Források

AUSTEN 1811

Jane AUSTEN: *Sense and sensibility.* London, Printed for the author, By C. Roworth, Bellyard, Temple-bar, Published by T. Egerton, Whitehall, 1811.

AUSTEN 2006

Jane AUSTEN: *Értelem és érzelem.* Ford. BORBÁS Mária. Budapest, Palatinus, 2006.

AUSTEN 2010

Jane AUSTEN: *A klastrom titka.* Ford. BÉRESI Csilla. Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2010.

BELZA 2020

BELZA Róbert: *A kémiai szaknyelv.* Szemináriumi dolgozat. Kézirat. 2020.

DRAGOMÁN 2017

DRAGOMÁN György: *Zanzajáték (regények hat szóban).* 2017.
Internet: <http://gyorgydragoman.com/?p=1704> (Utolsó letöltés: 2020. 05. 06.)

FABINY 2009

FABINY Tamás: *Ajtórésnyi zsoltár – Értékes gondolatok értékes könyvekből*. 2009. Internet: <https://www.sapientia.hu/konyvtar/ertekes-gondolatok-ertekes-konyvekbol/ajtor-esnyi-zsoltar-ertekes-gondolatok-ertekes-konyvek> (Utolsó letöltés: 2020. 05. 10.)

FABINY 2012

FABINY Tamás: *Ajtórésnyi zsoltár – Zsoltárok és imádságok új formanyelven*. Budapest, Luther Kiadó, 2012.

MCDERMID 2015, 2020

Val MCDERMID: *A klastrom titka. Jane Austen nyomán*. Ford. GÁLVÖLGYI Judit. Budapest, Kossuth Kiadó, 2015, 2020.

TROLLOPE 2014

Joanna TROLLOPE: *Értelem & érzelem. Jane Austen nyomán*. Ford. DUDIK Annamária Éva. Budapest, Kossuth Kiadó, 2014.

TROLLOPE 2013

Joanna TROLLOPE: *Sense & Sensibility*. London, HarperCollins Publishers, 2013.

MCCALL SMITH 2014

Alexander MCCALL SMITH R.: *Emma. A Modern Retelling*. London, HarperCollins Publishers, 2014.

OVIDIUS 1982

Publius OVIDIUS Naso: *Átváltozások. (Metamorphoses)* Ford. DEVECSERI Gábor. Budapest, Európa, 1982.

PÉTERFY 2020

PÉTERFY Gergely: Akisz és Galatea. *Nők Lapja* 12. 2020.

SITTENFELD 2014

Curtis SITTENFELD: *Eligible: A Modern Retelling of Pride & Prejudice*. Pantheon, 2014.